

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-20>

УДК 745/749:739(477.83/86)«20»

Поп'юк І.О.

Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну
імені Михайла Бойчука

ВПЛИВ НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ (XX СТ. – ПОЧ. XXI СТ.) НА РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ХУДОЖНЬОГО КОВАЛЬСТВА НА ТЕРЕНАХ БУКОВИНИ ТА ГУЦУЛЬЩИНИ

Анотація. У статті здійснено мистецтвознавчий аналіз застосування в сучасному художньому ковальстві Буковини та Гуцульщини різноманітних мотивів народного мистецтва краю. Розглянуто питання естетичного впливу народних промислів та їх трансформацію. Виявлено практичне застосування в кованих виробках традиційних символів, знаків, елементів, що диктують відповідне узгодження художньо-технічного вирішення кованих виробів з національним забарвленням орнаментів Гуцульщини та Буковини. На підставі аналізу мистецтвознавчої літератури та архівних джерел досліджуваного періоду визначено, що серед досліджуваних видів кованих елементів (огорожень балконних, віконних дверних решіток, сходових маршів інтер'єрів) є значущими мистецькими творами ковальського ремесла означеного періоду; доведено, що стилістичні новаторські принципи оздоблення виробів відповідно до українських традицій призвели до відродження ковальського мистецтва Буковини та Галичини; співпраця, яка існувала між художниками, ковалями, архітекторами впродовж досліджуваного періоду спонукала до реалізації цікавих творчих задумів.

Ключові слова: ковальство, народні художні промисли, орнамент, вплив.

Popiuk Ilyia

Kyiv State Academy of Applied Arts and Design
named after Mychailo Boichuk

INFLUENCE OF FOLK CRAFTS (XX – EARLY XXI) ON THE DEVELOPMENT OF MODERN ARTISTIC BLACKSMITHING IN THE TERRITORIES OF BUKOVYNA AND HUTSULSHCHYNA

Summary. The article analyzes the use of various motifs of folk art in the modern artistic blacksmithing on the territories of Bukovina and Galicia, namely: the questions of aesthetic influence of folk crafts and their transformation are considered. Practical application of traditional, symbols, signs, elements on forged products, dictate the appropriate harmonization of artistic and technical solutions on forged products with national coloring of ornaments on the territories of Bukovina and Galicia. Based on the analysis of art history literature and archival sources of the studied period, it has been determined that among the investigated types of forged elements (balcony fencing, window door lattices, staircase marches of interiors) are significant artistic works of the blacksmith's trade of this period; it is proved that the stylistic innovative principles of decorating the products in accordance with Ukrainian traditions led to the revival of the blacksmith art of Bukovina and Galicia; the collaboration that existed between artists, blacksmiths, and architects during the explored period led to the implementation of interesting creative ideas, the work of the material which confirmed the connection with the tradition of folk art. Is substantiated by comparative analysis of forged works, that the artistic and technological level of forged products stimulated authors, masters and pushed to work on new ideas and their implementation. It was found out that since the beginning of the XXI century, the importance of developing and maintaining the centers of folk crafts and their influence on masters, artists, has a favorable mutual cultural exchange (exhibitions, trade fairs, forge festivals), which are conducive to further strengthening and the development of blacksmithing; promotion of the culture of national minorities (Hutsuls, Boyik, Lemkos, Romanians, Moldovans) on the territory of Bukovina and Galicia; preservation of their traditional spiritual values; modern blacksmith works of the Bukovinian and Hutsul masters are noted: modern appearance, plastic expressiveness, which does not contradict utilitarian things, national expressiveness of used patterns, ornaments, etc.

Keywords: blacksmithing, forged products, folk artistic crafts, ornament.

Постановка проблеми. Як відомо, основою державної політики в галузі народних художніх промислів є забезпечення правових, організаційних та економічних умов для охорони, відродження, збереження і розвитку народних художніх промислів як важливої складової духовної культури українського народу [4], а отже актуалізується проблема висвітлення історичного розвитку традиційних промислів на теренах Галичини та Буковини, простеження їхнього впливу на особисті переживання митця-

ковалю і накладання «первообразів» на художній процес творення, організацію виготовлення кованих виробів майстрами краю.

Особливе значення має й виявлення їх локальних особливостей, зв'язків із традиціями минулого і створення на їх основі нових естетичних норм художнього стилю в ковальстві. Водночас важливим є й висвітлення діяльності художників, митців-ковалів та майстрів XX ст. – поч. XXI ст. Разом з тим, важливим є визначення закономірностей впливу народних художніх

промислів на творчий процес ковалів, розвиток та відродження сучасного ковальського ремесла, відмінності й затребуваність, методи професійного становлення, які потребують аналізу та методологічного впорядкування художнього кованого металу на Галичині та Буковині, що мають вирішальне значення на формування сучасного стану нинішнього кованого мистецтва в західному регіоні України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід акцентувати увагу на тому, що нами виявлено невелику кількість робіт присвячених виготовленню кованих та металевих виробів на території України; ковальство на Буковині опосередковано згадується тільки у загальних працях про матеріальну культуру українського народу, а також у спеціальних працях С. Боньковської [1], Л. Сухої, Я. Кісь, Р. Шмагала [9], Т. Бушиної [2], П. Жолтовського, М. Станкевич, М. Селівачова [7], А. Радченко [6], Н. Качковської.

Відомості про досягнення, розвиток, проблеми, розробку і впровадження педагогічних та технічних технологій в навчальному процесі ковалів у науково-методичних працях розглядали: О. Навойса, О. Марочинська. Відзначимо, що професорсько-викладацький склад закладів вищої освіти мистецького профілю України, в яких здійснюється підготовка з художньої обробки металу, зокрема, вивчення художнього ковальства, а саме: О. Івасюта, О. Боньковський, С. Полуботко, І. Поп'юк, В. Городецький, А. Стернюк, Я. Гулій на сторінках спеціалізованих видань та на основі власного педагогічного досвіду висвітлюють окремі питання порушеної нами проблеми.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас аналіз впливу народних промислів на розвиток сучасного художнього ковальства на теренах Буковини та Гуцульщини (XX ст. – поч. XXI ст.) не став предметом комплексних наукових досліджень, що й зумовило вибір теми нашої публікації.

Мета публікації – визначити та окреслити тенденції формування, становлення періодів розвитку художнього ковальства в площині впливу народних художніх промислів XX – поч. XXI ст. на основі аналізу архівних джерел та праць з мистецтвознавства.

Мета статті. У публікації ми мали на меті висвітлити особливості зародження власного стильового рішення, місце кованих виробів у середовищі, різноманітність форм, технік, матеріалів виготовлення і розкриття «феномену», що використовували народні майстри ковальства при виготовленні традиційних предметів з кованого металу та бачення сучасного підходу до металу.

Виклад основного матеріалу. У художній спадщині кожного народу зв'язок національної традиції мистецтва минулого і сучасного сьогодення є особливо чутливим, як живе дзеркало, що дає розвиток цій традиції. Пізнання мети і традиції, що живе в людях, які творять своє мистецтво виявляючи його в середовищі, побуті, релігії має особливе значення для нашого народу, який виражає волю і прагнення для розбудови державної стратегії українського мистецтва, мистецької освіти, народних художніх промислів держави. Цей процес повинен спиратися на досвід попередніх майстрів та художників. З огляду на це,

актуалізувалися необхідність ґрунтовних мистецтвознавчих досліджень, з метою виявлення результатів історичного минулого.

Початок XX століття відзначається зростанням визвольних тенденцій, посиленням суспільного руху на українських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, Російської імперії, а пізніше Польщі, Румунії та Радянського Союзу. Водночас спостерігалася своєрідність історичної ситуації, коли саме мистецька культура народних промислів стала тією сферою, у якій відбулося піднесення національної свідомості. Цей момент нових мистецьких течій свідчить, що художні процеси мали вагому підставу для розвитку і впливу на ремісничі виробництва, осередки народних промислів Буковини та Галичини, що розвивались або паралельно, або, здебільшого, з невеликим запізненням із загальноукраїнськими та світовими тенденціями.

Широкому розгортанню мережі кустарних художніх промислів на Буковині та Гуцульщині початку XX століття перешкодила перша світова війна та її наслідки, адже театр бойових дій на фронтах між Австро-Угорською та Російською імперіями пролягав саме цими Карпатськими землями. Боротьба за збереження традицій у мистецтві стала однією з форм боротьби українського народу за національну культуру і незалежність. «Захист буковинською інтелігенцією кустарів, прагнення організувати промисли було не випадковим явищем, але на Буковині і Галичині ця діяльність не підтримувалася земляцтвами, як це було в Росії, тому широкої мережі кустарних промислів створити не вдалося» [1, с. 7].

Важливу роль для збереження і розвитку народних традицій відіграли різні сільськогосподарські, етнографічні та промислові виставки в Галичині, на яких експонувались численні мистецькі вироби, в тому числі з Покуття, Галичини та Буковини: Львів (1877, 1894 рр.), Станіслав (1879 р.), Коломия (1880, 1912 рр.), Косів (1904 р.) та інші. У дослідженнях українського мистецтвознавця А. Клімашевського зазначається: «Все це виникало в різних колах громадськості, широке зацікавлення, що пробуджувало інтерес до народного українського мистецтва. У результаті виникають численні мистецькі спілки, об'єднання, що культивують, розвивають традиції народних промислів» [2, с. 11]. У заходах зі збереження народного мистецтва брали участь відомі громадські та культурні діячі: М. Василько, Ф. Кайндль, Є. Ярошинська, С. Конюк, Г. Генке, В. Залозецький та багато інших. Вони закуповували вироби у селян та кустарів, позбавивши їх таким чином залежності від скупників та спекулянтів. Крім цього, було організовано розпродаж товарів народних майстрів у магазині «Крайовий базар», де влаштовувалися виставки народного мистецтва. Прагнути врятувати свою культуру від загибелі, галицька і буковинська інтелігенція створила ряд культурних організацій, зокрема «Руську бесіду», «Українську школу» та «Народний дім», що в складних умовах Австрійської імперії стали активними пропагандистами освіти серед українського населення краю [2, с. 8].

Основу народного мистецтва майстрів, осередків і промислів визначало ремесло, яке обслуговувало певний ринок. Розвитку народних ремесел,

промислів, осередків сприяли зручні торговельні шляхи, економічні можливості яких були присутні на Буковинських та Галицьких землях, що пролягали з північних країн Скандинавії, Балтії до Чорноморського і Середземноморського узбережжя, із Західної Європи до країн Середньої Азії та Китаю. Важливим фактором розвитку різноманітних промислів Гуцульщини і Буковини також була наявність виробничої бази, сировини (дерево, метал, глина, вовна, тканини) все поруч, що в свою чергу давало можливість народним майстрам реалізувати свою продукцію на ярмарках Львова, Станіславава, Косова, Кутів, Вижниць, Коломиї, Яремче, Рахова, Чернівців, Сторожинця, Хотина, Кам'янець-Подільського, Заліщики та інших міст. У домашньому виробництві бракувало металопрокату (декоративних деталей) різного профілю або закуповувалось на складах, що постачали львівські, станіславські та краківські підприємці. Однак з ними успішно конкурували й місцеві ковальсько-слюсарські майстерні Я. Федоровського, Ю. Шерера, П. Ярошевського, товариство «Фіш і брати Грюн» [6, с. 150–160].

Архівні справи Чернівецького державного обласного архіву свідчать, що лише 1873 р. через Крайовий сейм вдалося домогтися коштів на відкриття першого ремісничого училища в Чернівцях, згодом – школи лозоплетіння в Сторожинці (1891 р.) та двох шкіл-обробки дерева в Кимполунзі (1895 р., нині Румунія) і Вижниць (1905 р.) [10, арк. 453–454].

Отже, прагнучи створити на основі домашньо-селянської промисловості і ремесла, художні кустарні промисли, де художники, вчителі, громадські діячі краю організували навчання дітей прийомом створення художніх слюсарно-ковальських виробів, художньої вишивки і ткацтва, килимарства, художньої обробки дерева, шкіри.

В художніх формах виробів, які виготовлялися упродовж досліджуваного періоду спостерігалися такі тенденції: вони мали функціональне значення, їх утилітарне призначення розглядалось поряд із художньо-естетичними. Водночас у виробках відбивалось власне сприйняття народних майстрів, його смаки, розуміння прекрасного, знання світу і уявлення про нього. «Старі майстри, як правило, творили самотужки, виходячи з потреб ринку, а їхній зв'язок з художнім середовищем виявлявся в послідовному вдосконаленні, провадженні традиційних форм творчості. Це був зв'язок окремої людини зі школою, яка відбивала риси народного декоративного мислення, зв'язок, продиктований характером побуту, способом життя. Всі способи народного мистецтва виконувались ручним способом, що визначало їх своєрідність» [11, с. 23].

Художні вироби Буковини, Прикарпаття та Гуцульщини здавна привертала увагу високою майстерністю, яскравою самобутністю. «Творчий геній митців із народу, долаючи тяжкі умови чужоземного гніту, соціальної несправедливості, уперто пробивав собі шлях до вершин світової культури. Невичерпна фантазія, багатство кольорових рішень, мудрість і дотепність, безпосередність і оптимізм, особливе чуття декоративності, високий ступінь узагальнених образів – це далеко не всі риси якими можна схарактеризувати творчість високообдарованих митців Прикарпаття» [8, с. 3].

Вважаємо за потрібне проаналізувати впливи народних художніх промислів на розвиток художнього металу, зокрема, ковальства в Чернівцях, Коломиї, Косові, Вижниць, Сторожинці, Львові, Івано-Франківську та інших населених пунктах, розглянути передумови формування цього виду ремесла в буковинському, прикарпатському та гуцульському краї. Зазначимо, що впродовж багатьох століть металообробка на цих теренах розвивалась, здебільшого як одна з галузей домашнього промислу, виконуючи в першу чергу утилітарні функції. Ідентичність орнаментальних мотивів через замкнутість натурального селянського господарства й обмеження ринку збуту, внаслідок чого прийоми оформлення предметів побуту змінювалися повільно й передавалися з покоління в покоління. Народні майстри-ливарники, зокрема ковалі, виготовляли знаряддя праці (напилки, сокири, серпи, коси, плуги, лемехи, сапи, лопати), зброю (стріли, шоломи, топірці, шаблі, рушниця, порохівниця), деталі кінської упряжі, предмети домашнього вжитку, посуд, ювелірні прикраси, культові речі тощо.

Окреслене вище засвідчує О. Соломченко: «Милуючись гарними гуцульськими килимами чи веретою, ворсистим яворівським ліжником або різьбленою касеткою, незвичайною керамікою чи барвистою вишивкою, пейзажем випаленим на дереві, або строгими узорами, витисненими на виробках із шкіри, писанками чи мистецьки гравірованим металевим предметом, ми часом не замислюємося над тим, що той чи інший орнамент, його рисунок і загальна композиція, перш ніж з'явиться у такому вигляді, в якому ми їх бачимо, пройшла великий і складний шлях становлення» [8, с. 4].

Звернення до народного мистецтва набуває популярності в архітектурно-мистецьких колах Східної Галичини, Буковини, Гуцульщини наприкінці XIX ст., що набуло яскравого втілення у архітектурному декорі будівель. Потужна тенденція використання народної орнаментики ковалями в декорванні своїх виробів, заводського прокатного металу, парових молотів значно полегшило і поживило роботу численних кустарних підприємств та кузень. Широке застосування ливарного і кованого металу в будівництві (віл, дач, громадських споруд, приватних будинків) яке набуло великого підйому на початку XX ст., стало чи не першою ознакою зародження і створення орнаментів народної спадщини, а саме у Львові, Станіславові, Чернівцях де митці найчастіше звертались до мистецьких традицій Гуцульщини і Закопаного.

На початку XX ст. ковані твори вирізнялися наступними ознаками: застосуванням «карпатського», «закоп'янського», «необринков'яного», «неороман'яського» стилів, продовжують існування в ремінісценціях у «річищі» періоду пізнього ар деко, народного романтизму, конструктивізму, функціоналізму. З'являються ознаки новітніх мистецьких пошуків які органічно поєднали природність, раціональність і ефектність матеріалів (метал, дерево, скло, кераміка), синтезували в собі мотиви класичного та народного мистецтва. Наприклад, елементи, характерні для української та гуцульської дерев'яної різьби («деревце», «копанички», «хвильки», «ільчате пильмо», «грибочки» тощо) в огороженнях балконів,

кронштейни які закінчуються формами, типовими для гуцульських латунних чепраг і згардових хрестів, також хрестовидні й рослинні елементи в орнаментіці. У цей період частота застосування металевих елементів декору збільшилася. Серед них характерні решітки, зібрані з окремих кованих або штампованих елементів, що з'єднуються між собою за допомогою заклепок чи хомутів, які в результаті утворюють виразно геометризовані композиції. У решітках такого типу переважають карбовані з бляхи або штамповані елементи. В решітках акцентується ритмічне чергування форм, елементів, місць з'єднань деталей, що підкреслює конструкцію.

Тогочасні художні промисли Буковини та Гуцульщини з повним правом можна назвати традиційними, оскільки розвивались вони на ґрунті спадкоємності традицій гуцульського та українського мистецтва. Вироби килимарських промислів Хотина, Путилі та Косова, продукції сувенірної фабрики «Буковина», «Гуцульщина», швейної фабрики «ім. Ю. Федьковича», виробничих майстерень художнього фонду УРСР у Чернівцях, Косові, Івано-Франківську, Коломиї вирізняються специфічними рисами, характерними для народного мистецтва. Продукції цих «промислів» була притаманна висока майстерність виконання, своєрідна орнаментика, багатий колорит фактур і алегорій у декоруванні.

Слід зазначити, що впродовж другої половини ХХ ст. державний розвиток художніх промислів Буковини та Гуцульщини був керованим владою, що супроводжувалось масовим виготовленням художніх сувенірів. Досліджуваний період відзначався появою різноманітного асортименту: карбованих плакеток, поруч з фалеристикою, ювелірними виробами, виробами з рогу, дерева, кованим металу. Йдеться про виробництво Чернівецької фабрики художньо-сувенірних виробів «Буковина» (1969 р.), «Гуцульщина» (1968 р.), радгоспи «Брустурівський» (1969 р.), «Надвірнянський» (1978 р.) [9, с. 72]. «Знакова символіка орнаментики мосяжних виробів, писанок, різьби по дереву стала джерелом по-справжньому новаторських рішень в архітектурному металі, як зазначив львівський мистецтвознавець Р. Шмагало, повертає людство до стану відродження традиційних рукотворних технік» [9, с. 19].

Важливу роль у процесі оновлення і подальшого розвитку у радянський період (кін. 60-90 рр. ХХ ст.) мистецтва Буковини і Галичини відіграли організації осередків народних художніх промислів у Чернівцях, Вижниці, Кіцмані, Путилі, Вашківцях, Хотині, Косові, Космачі, Шешорах, Коломиї, Івано-Франківську та інших регіонах Гуцульщини, що об'єднували колишніх кустарів та народних майстрів, а також здійснювалася професійна підготовка для «промислів» художніх кадрів у спеціалізованих навчальних закладах – Вижницькому училищі прикладного мистецтва (нині – ВКПМ ім. В. Шкрібляка) і Чернівецькому ремісничому училищі № 5, Косівському технікумі народних промислів ім. В. Касіяна, Львівському училищі прикладного мистецтва ім. І. Труша.

Відсутність необхідних матеріальних коштів, втрата ринків збуту готової продукції, перехід на ринкові відносини усе частіше ставала причиною закриття або перепрофілювання вироб-

ництв народних художніх промислів, культурно-освітніх установ та закладів культури після розвалу Радянського Союзу і на початках Незалежності України. Наприклад: швейна фабрика ім. Ю. Федьковича (м. Чернівці, філіали у м. Вижниця, Кіцмань), сувенірна фабрика «Буковинка» (м. Чернівці), килимарська фабрика (м. Путилі) ім. Н. Крупської (м. Хотин), «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська обл.), що мало негативний вплив на стан народних промислів українського суспільства та краю зокрема.

Зміни в суспільному житті країни, здобуття Україною незалежності створили умови для подальшого розвитку української культури і етнокультури усіх етнічних груп краю. Упродовж тривалого часу Буковина та Гуцульщина в умовах принизливої колоніальної залежності від Австро-Угорщини, Російської імперії, Польщі, Румунії та Радянського Союзу не мала змоги на збереження і охорону власних культурних надбань. Як наслідок, багато матеріальних і духовних пам'яток було знищено, пограбовано і вивезено за межі історичної території Буковини та Гуцульщини.

Слід наголосити і визнати, що творчість буковинських та галицьких майстрів ковальської справи: О. Дідика, І. Цуркана, О. Боньківського, Р. Стринадюк, С. Полуботька, Б. Новосельського, О. Бойкова, О. Гаркуса та багато інших, безпосередньо причетна до суперечливих шляхів відродження і розвитку ковальства, карбування, ливарства кінця 80-90-х рр. ХХ ст., до яких нині дотична когорта сучасних майстрів. Незаперечним фактом впливу є вивчення унікальності (особливостей) буковинського та галицького спадку народних промислів, авторської стилістики майстрів в різних видах та жанрах декоративно-ужиткового мистецтва, що побутувала впродовж ХХ ст. Це свідчить про єдність теоретичних і практичних досягнень майстрів ковальського ремесла минулих і сучасних поколінь та нових експериментальних завдань сучасного буковинського і українського ковальства. Це сприяло оптимізації формування нових стратегій діяльності приватних кузень, майстерень, ковальських фабрик, як творчого начала наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.

Таким чином, народні художні промисли та їх осередки, як мистецьке явище в нашій матеріальній культурі, відігравали і відіграють значну роль у вихованні смакових, стильових, наповнених змістом та формою композиційної культури виробів, подальшої розробки проектно-естетики майбутніх кованих виробів, які будуть пов'язані з авторськими виставковими творами, виробами архітектурного дизайну в середовищі тощо. Зазначимо, що науковці, художники-педагоги, майстри-практики навчальних закладів у яких викладається спеціалізація «ковальство», звертають особливу увагу на специфіку вивчення ковальської справи, трактування основних творчих законодавчих тенденцій, перспективи розвитку ковальського ремесла в площині культурологічного, педагогічного, виховного аспектів. Це в свою чергу зумовлює і стимулює необхідність вивчення творчого підходу до використання, опрацювання надбань народних світоглядно-традиційних символів, знаків, емблем,

орнаментики (геометричної, рослинної, зооморфної) минулих століть, ремісничих прийомів старих сільських майстрів.

Сучасний стан. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття майстрами художнього ковальства було розпочато збирання етнографічного і автентичного матеріалу, що базувалось на глибокому вивченні багатоаспектної спадщини народної гуцульської творчості, яка у процесі еволюції викристалізувалась і залишилась на довгий час незмінною. Лише ті елементи і мотиви орнаментів, які були близькі й зрозумілі народу, органічно пов'язані з певною технікою виконання і становили собою значну естетичну цінність для підрастаючого покоління ковалів.

Слід зазначити, що спираючись на регіональні традиції свого краю, майстри сучасної ковальської справи досить оригінальні й самобутні у вирішенні формально-змістовних характеристик ковальства. Як дослідник художнього металу може стверджувати, що своєрідність їхнього мистецтва також полягає в синтезі традиційної побудови форми, етнографічного орнаменту й технологічного процесу, в якому наявні ознаки минулого народних художніх промислів і сучасні вимоги, що витікають з існуючих нині естетичних поглядів, використання новітніх технологій виробництва виробів. Сучасному ковальству Буковинського краю та Гуцульщини, притаманні: несподіване поєднання зображень квітів, листків, букетів, геометричних мотивів народної гуцульської різьби з реалістичними елементами вишиванок з традиційними народними мотивами.

Відомий мистецтвознавець О. Федорук наголошує: «В оцінці твору самодіяльного, народного і професійного мистецтва важливим фактором виступає особиста індивідуальна манера художника, рівень його майстерності. Суттєвим є момент художньої досконалості, знання специфіки творчості. Ніхто не наважиться ігнорувати фактор майстерності у професійному мистецтві, яке підпорядковане законам прекрасного. Твори існують поза сферою художності, інакше в силу вступає й починає активізуватись прокрустове ложе сірого ремісника» [11, с. 31].

Аналіз польових досліджень дає підстави для висновку, що у кожному районі, а подекуди і в окремих селах краю є своє коло улюблених мотивів орнаментів (візерунків), що послуговуються майстрами у використанні, як засобу вираження власного світобачення та оздоблення кованого виробу. Окреслена орнаментика побутує під іншими назвами у суміжних або віддалених регіонах. Необхідно зауважити, що не існує стандартного набору народних мотивів, хоча найпоширенішими у різних місцевостях є: дерево життя, квітка, зірки (зокрема, восьмикутна), ромб, коло, хрест, космогонічні мотиви. Найчастіше в кованому металі Буковини, як і всієї Галичини, зустрічаються фітоморфні візерунки, які виникли за асоціацією з рослинами та їхніми частинами.

Як зауважує український мистецтвознавець Р. Селівачов: «Специфічною ознакою мотиву «квітки» є відсутність яскраво виражених ботаничних рис, на відміну від мотивів «дзвоники», «мак» тощо. Не мають натуральної подібності й варіанти під назвами «рожа», «цвіток», «ромашка». Так, «рожа», що позначає і троянду, і маль-

ву, постає у вигляді восьмишпелюсткової квітки; а «тюльпан» здебільшого подається у повздовжньому перетині» [7, с. 173].

Зазначимо, що в художньому металі використовуються мотиви вінка та гілки, як композиційного засобу декорування огорож: балконів, брам, хвірток, арок, сходових маршів, геральдичної символіки з ініціалами тощо. Цікаво, що мотив дубового або іншого листа (вишні, клена, ясена) зустрічається в орнаменті частіше, ніж зображення самих дерев. Техніки виконання творів народного мистецтва, зокрема ковальських виробів, зумовлюють граничну геометризацию мотиву квітки, який перетворюється на композицію з трикутників, ромбів, квадратів або складних багатогранників.

Саме багаті народні традиції та високий рівень технічної майстерності, значний організаційний досвід мистців і майстрів забезпечує активний розвиток ковальства Буковини, Прикарпаття, Галичини кінця ХХ – початку ХХІ ст., в якому традиційні народні мотиви відіграють значну роль. Це стало кредом творчої діяльності сучасних майстрів ковальства. Наприклад, у *Чернівцях* вирізняється творчість художників-ковалів Олега Жебчука, Віктора Цуркана, Олексіва Євгена, Андрія Хорта та Ігоря Веренько, Миколи Синиці та інших майстрів, індивідуальним підходом яких є запозичення народних традиційних декоративних елементів з вишивки, килимарства, різьбярства, кераміки, обробки деревини та виконання їх у матеріалі. Наскрізною лінією пронизані їхні роботи різними декоративними елементами, рослинними та геометричними орнаментами, символами, геральдичними знаками, що надають кованим виробам образність металевої пластики і стилістичну мову народних мотивів в архітектурному металі молодих майстрів. На *Вишничинні* виокремимо творчий доробок молодих мистців Івана Поп'юка, Івана Колотила, Івана Труфена, Романа Паринюка; ґрунтовними творчими пошуками з цієї когорти майстрів середнього покоління, виділяються виставкові мистецькі твори скульптурної кованої пластики і архітектурного металу Іллі Поп'юка (нині працює м. Київ). *Майстри Гуцульщини* своїми мистецькими творами, зокрема, косівщини (Роман Стринадук, Олег Гаркус, Володимир Попенюк, Сергій Швед, Ігор Грузинський, Руслан Гарматюк (дамаск), коломийщини (Олег Супрунько, Василь Руснак, Богдан Новосельський), Анатолій Рудік (Надвірна), Покуття і Кути (Ярослав Гулій, Микола Головчук), Степан Майор з Хуста.

Маємо визнати, що особливості мистецько-естетичного світогляду народних традицій лежать в основі художньо-ідейного рішення ковалів в матеріалі, вміння акумулювати та об'єднувати фахові якості художників і майстрів ковальства, стимулювати розвиток власного почерку і стилістики. «Кожен митець має коло улюблених тем і образів. Мистецтво аматорів з народу еволюціонували по шляху опанування глибоких ідей. Тому, художнє ковальство цікаве не тільки тим, що воно існує, а й насамперед своїми якісними формами. В цьому мистецтві здійснюється сплав суспільно-естетичного і етичного, які нероздільні, взаємно доповнюють одне одного» [11, с. 33].

Також, постійно зростаюча комерціалізація мистецьких процесів, що призвела до появи на прилавках ринків, численних магазинів, художніх салонів на Гуцульщині та Буковині, переважним чином дешевих творів (копій) народних промислів України з Китаю, Східної Азії, Західної Європи, що пропагують духовне зубожіння або «профанацію» людини.

Висновки і пропозиції. У публікації проаналізовано функціональні й декоративні особливості металевих елементів ковальства, які впливали на якісний рівень розвитку художнього кованого металу, його зв'язок з побутом в домашньому господарстві та оздобленні осель, ужиткових виробів Буковини та Гуцульщини впродовж ХХ – початку ХХІ століття.

На підставі аналізу мистецтвознавчої літератури та архівних джерел досліджуваного періоду, нами зроблено такі висновки:

визначено, що серед досліджуваних видів кованих елементів (огорожень балконних, віконних дверних решіток, сходових маршів інтер'єрів) є значущими мистецькими творами ковальського ремесла означеного періоду;

доведено, що стилістичні новаторські принципи оздоблення виробів відповідно до українських традицій призвели до відродження ковальського мистецтва Буковини та Галичини;

виявлено, що співпраця, яка існувала між художниками, ковалями, архітекторами спонукала до реалізації цікавих творчих задумів, виконання роботи в матеріалі яка підтверджувала зв'язок з традицією народного мистецтва;

обґрунтовано шляхом порівняльного аналізу кованих творів, що мистецький і технологічний рівень кованих виробів стимулював авторів, майстрів та підштовхував працювати над новими ідеями та їх реалізацію;

з'ясовано, що з початку ХХІ століття важливого значення у справі розвитку й утримання на плаву осередків народних промислів та їхнього впливу на майстрів, художників, має сприятливий взаємний культурний обмін (виставки, ярмарки-продаж, ковальські фестивалі), що спонукають до подальшого зміцнення та розвитку ковальської справи; пропагування культури національних меншин (гуцулів, бойків, лемків, румунів, молдован) на території Буковини та Галичини; збереження їхніх традиційних духовних цінностей;

сучасні ковальські твори буковинських і гуцульських майстрів відзначаються: сучасним виглядом, пластичною виразністю, що не суперечить утилітарності речей, національною виразністю використаних візерунків, орнаментів, довершеністю художньо-технічними прийомами, наявністю власного орнаментального фонду, самотунітності типів виробів, неповторністю стилістичних ознак.

Перспективи подальшого розвитку. Узагальнюючи багатовіковий творчий досвід майстрів минулого, прагнучи до створення нових художніх форм, Гуцульське та Буковинське мистецтво ковальства ХХ ст. – початку ХХІ століття, показало колосальні можливості розвитку сучасної мови в цьому напрямку. Молоді митці на ґрунті народних традицій домоглися серйозних успіхів, створили доробок, який вони мають тепер асимілювати на нових, сучасних, цивілізованих культурних європейських засадах та здобути відзначення і визнання широких кіл любителів ковальського мистецтва в регіоні та Україні. До подальших напрямів наукових досліджень належить виокремлення форм і методів підготовки ковалів та художників по металу у закладах вищої освіти мистецького профілю ХХІ століття.

Список літератури:

1. Боньковська С.М. Ковальство на Україні (XIX – початок ХХ ст.). НАН України; ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, Львівське відділення / за ред. В.В. Захарчук-Чугай. Київ, 1991. С. 14.
2. Бушина Т.І. Декоративно-прикладне мистецтво Радянської Буковини. Науково-популярний нарис «Мистецтво». Київ, 1986. С. 7–8.
3. Гуцульське Слово. 1934. 3 червня. Ч. 3–4.
4. Клімашевський А.В. Облаштування інтер'єру дерев'яних церков Західного Поділля та Покуття ХVIII – поч. ХХ ст. : автореф. дис. канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.06. Львів, 2001. 11 с.
5. Про народні художні промисли : Закон України від 21.06.2001 № 2547-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2547-14> (дата звернення: 23.04.2018).
6. Радченко А.Г. Дерев'яний та металевий декор у міській архітектурі Гуцульщини і Покуття наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ ст. (генезис, типологія, стилістика) : дис. ... канд. мист. : 17.00.06. Львів, 2008. 170 с.
7. Селівачов М.Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). Київ, 2005. ХVI. С. 173.
8. Соломченко О.Г. Народні таланти Прикарпаття. Науково-популярний нарис «Мистецтво», Київ, 1969. С. 3–4.
9. Шмагалю Р.Т. Художній метал України ХХ–ХХІ століття. Енциклопедія художнього металу. Том II. Львів : Априорі, 2015. С. 19–72.
10. Чернівецький державний обласний архів, ф. 243, оп. 1, од. зб. 85, арк. 453–454.
11. Федорук О.К. Мистецтво, народжене соціалізмом. Самодіяльне образотворче і декоративно-прикладне мистецтво. Київ, 1976. С. 23–33.

References:

1. Bon'kov's'ka S.M. (1991). Koval's'tvo na Ukrayini (XIX – pochatok XX st.) [Smithing in Ukraine (XIX – early XX centuries)]. NAN Ukrayiny; IMFE im. M.T. Ryl's'koho, L'vivs'ke viddilennya / za red. V.V. Zakharchuk-Chuhay. Kyiv. P. 14.
2. Bushyna T.I. (1986). Dekoratyvno-prykladne mystetstvo Radyans'koyi Bukovyny. Naukovo-populyarnyy narys. «Mystetstvo» [Decorative and applied art of Soviet Bukovina. Scientific essay "Art"]. Kyiv, pp. 7–8.
3. Hutsul's'ke Slovo [Hutsul Word] (1934). 3 chervnya. Ch. 3–4.
4. Klimashevs'kyu A.V. (2001). Oblashtuvannya inter'yeru derev'yanykh tserkov Zakhidnoho Podillya ta Pokuttya ХVIII – poch. ХХ st. [Interior decoration of wooden churches in Western Podillya and Pokuttya of the ХVIII – early ХХ century] : avtoref. dys. kand. mystetstvoznavstva : spets. 17.00.06. L'viv, 11 p.

5. Pro narodni khudozhni promysly : Zakon Ukrayiny vid 21.06.2001 # 2547-III / Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2547-14> (data zvernennya: 23.04.2018).
6. Radchenko A.H. (2008). Derev'yanyy ta metalevyi dekor u mis'kiy arkhitekturi Hutsul'shchyny i Pokuttya naprykintsi XIX – u pershiy tretyni XX st. (henezys, typolohiya, stylistyka) [Wooden and metal decor in the city architecture of Hutsulshchyna and Pokuttia at the end of the XIX – in the first third of the twentieth century. (genesis, typology, stylistics)] : dys. ... kand. myst. : 17.00.06. L'viv. 170 p.
7. Selivachov M.R. (2005). Leksykon ukrayins'koyi ornamentyky (ikonohrafiya, nominatsiya, stylistyka, typolohiya) [Lexicon of Ukrainian ornamentation (iconography, nomination, stylistics, typology)]. Kyiv. XVI. P. 173.
8. Solomchenko O.H. (1969). Narodni talanty Prykarpattya. Naukovo-populyarnyy narys «Mystetstvo» [Folk talents of the Carpathian region. Scientific essay "Art"]. Kyiv, pp. 3–4.
9. Shmahalo R.T. (2015). Khudozhniy metal Ukrayiny XX–XXI stolittya. Entsyklopediya khudozhn'oho metalu. [Art metal of Ukraine XX–XXI centuries. Encyclopedia of artistic metal]. Tom II. L'viv : Apriori, pp. 19–72.
10. Chernivets'kyi derzhavnyy oblasnyy arkhiv, f. 243, op. 1, od. zb. 85, ark. 453–454.
11. Fedoruk O.K. (1976). Mystetstvo, narodzhene sotsializmom. Samodiyal'ne obrazotvorche i dekoratyvno-prykladne mystetstvo [Art born of socialism. Self-employed fine arts and crafts]. Kyiv, pp. 23–33.